

4.2. Eesti keele kontaktid

Anastassia Zabrodskaja, Helin Kask

Sissejuhatus

Kakskeelsus ja keelte vastastikused kokkupuuted ehk keelekontaktid on üleilmastuvas maailmas tavalised, ent nende intensiivsus on alati erinev. Kahe või enama keele kokkupuute tihedus sõltub kõnelejate arvust, keelte kasutamissagedusest ja staatusest, levikualast, prestiižist, poliitilistest, majanduslikest ja veel paljudest teguritest. Keelekontaktide kaudu keeled muutuvad paratamatult: maailmas pole ühtegi keelt, mis poleks mõne teise keelega kontaktis olnud. Kui näiteks arvatakse, et on olemas selline omaette olev keel nagu baski keel, mida kõneldakse peamiselt Hispaania autonoomses piirkonnas Baskimaal ning millel pole ühtegi sugulaskielt terves maailmas, siis see keel on hispaania keelega olnud alati pidevas kontaktis. See näide iseloomustab väga hästi keelekontakti loomulikku olemust: kui kõnelejad elavad ühes piirkonnas kõrvuti, siis nad ka suhtlevad omavahel ning mõjutavad nii keelte muutumist. Keelekontakt tähendab seda, et muutub keele struktuur ja suureneb sõnavara. Keelemuutus (ka keelekontakti tulemusel) on loomulik ja vältimatu. Kui muutub inimest ümbritsev maailm, siis peab vastavalt muutuma ka kasutatav sõnavara, millega ümbritsevat kirjeldada ja uuendusi edasi anda. Keele üks peamisi rolle on ju infovahetus. Seega ei saa vahetada uut infot, ilma et muutuks keel.

Artiklis kirjeldatakse tänapäevaseid eesti keele kontakte. Fookuses on peamiselt kolm keelt ehk vaatluse all on suhted eesti ja vene ning eesti ja inglise keele vahel. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud kolm uurimisküsimust: 1) kuidas on võimalik kirjeldada eesti-vene keelekontakti; 2) milline on eesti-inglise keelekontakt ning 3) missuguseid keeli kasutatakse Eesti keeleroomis.

On oluline rõhutada, et artikkel on oma loomult sotsiolingvistiline ning kaardistab sotsiaalsetes situatsioonides esinevaid keelekontakte, s.t autorite eesmärk on kirjeldada, *millised* on suhted eesti, inglise ja vene keele vahel praeguses Eesti ühiskonnas, mitte anda hinnanguid või nimetada, milline vorm on õige ja milline vale, kas suulises ja/või kirjalikus mitmekeelses suhtluses püütakse järgida kehtivaid õigekirja norme ja/või stiilireegleid. Sotsiolingvist ei kasuta kogutud mitmekeelse materjali kirjeldamiseks omadussõnu „õige“ ja „vale“. Sotsiolingvistika kui üks keeleteaduse intrigeerivamaid uurimisvaldkondi pakub piisavalt ainet mõtisklemiseks ja probleemipüstitusteks, aidates aru saada, kuidas mingi keelemall toimib tegelikult just vahetus keskkonnas, mitte aga preskriptiivsete grammatikaõpikute kaante vahel. Taolise lähenemise näitlikustamiseks toetuvad siinkirjutajad tuntud keeleteadlasele Ralph Fasoldile, kes oma raamatus „The Sociolinguistics of Language“ [„Keele sotsiolingvistika“] (1990) toob lingvistika ja sotsiolingvistika uurimisobjekti vastavusse viimiseks sotsiolingvisti tööülesande kohta sellise näite: kujutame ette, et keele laused on tööriistad mehaaniku

kotis. Mehaanik võib kasutada kõiki instrumente, mis tema kotis olemas on, kuid ta ei saa kasutada vahendeid, mida tal kotis käepärast pole. *Sotsiolingvisti* huviobjektiks on küsimus, *missuguse* tööriista mehaanik valib ja *miks*. Sotsiolingvist on sel juhul „praktilise mehaanika etnograaf“. *Lingvisti* huvitab aga, *mis* instrumendid on mehaaniku kotis *olemas* ning *mis vorm* neil tööriistadel on. Lingvist on „instrumentide *teoreetik*“. Artikli autoreid kui sotsiolingviste huvitab seega keelekontaktide tulemusel tekkinud mitmekeelne materjal *per se*.

4.2.1. Ametlik ja mitteametlik kakskeelsus

Keelekontaktid toimuvad inimeste vahel ja selleks on vaja kas või mingilgi määral kakskeelseid kõnelejaid. Kõik muutused algavad üksikisikust ja seega on just kakskeelsed inimesed keelemuutuste algatajad. Enne kui rääkida eesti keele kontaktidest teiste keeltega Eesti riigi territooriumil, alustagem sellest, et on olemas ametlik ja mitteametlik kakskeelsus (või mitmekeelsus).

Ametlikult kakskeelne riik on meie naaberriik Soome, kus on kaks ametlikku riigikeelt – soome ja rootsi, mõlemal on ühesugune staatus. Ametlikult mitmekeelne on Šveits, kus kehtib territoriaalse mitmekeelsuse põhimõte ehk iga keele staatus erineb regiooniti, andes kokku neli ametlikku keelt: kui Zürichis rongijaamas rongipilet osta, siis kõigepealt pöörduetakse sinu poole kohalikus saksa keele dialektis, kahetunnise sõidu ajal Genfi suunas kuuled esimesena prantsuse keelt, Lugano suunal aga itaalia keelt, Šveitsi idaosas räägitakse romanši keelt, mida mujal Šveitsis peaaegu ei kasutatagi (seda näitlikustab ka joonis 4.2.1). Territoriaalne mitmekeelsus on saanud Šveitsis juba ammu tavaliseks nähtuseks, mille üle ei vaielda. Oluline on muidugi, et riigisisene suhtlus oleks sujuv, ükskõik kui palju keeli kohalikud elanikud ka ei kasutaks. Tihti on ametlikult mitmekeelsed riigid väga avatud inglise keele kui rahvusvahelise suhtluse keele kasutamisele, selles ei nähta ohtu riigikeelte staatusele: näiteks avalikul sildil võidakse panna inglise keel esikohale. Joonisel 4.2.1 on Šveitsi rongis tehtud pilt, kus sõna *aken* on kirjutatud itaalia, saksa, prantsuse ja inglise keeles. Info selle kohta, mis istekoht parajasti vaba, on antud inglise ja prantsuse keeles ühes veerus ning saksa ja itaalia keeles teises veerus. Olgu lisatud, et see rong väljus Zürichist ning suundus lõpp-peatusesse Milanos Itaalias.

Eesti on mitteametlikult kakskeelne (eesti–vene) ja muutumas üha enam mitteametlikult kolmekeelseks (eesti–vene–inglise). Eesti–vene kakskeelsust võib veel jaotada ühiskondlikuks ja individuaalseks. Ühiskondlikul tasemel erinevad eesti ja vene keele staatus ja prestiiž, mis on ka loogiline, sest eesti keel on Eesti riigis riigi-

Joonis 4.2.1. Kirjalik mitmekeelsus Šveitsi rongis

Allikas: autori foto.

keel. Individuaalne kakskeelsus ehk kahe keele valdamine on saanud taasisesisevunud Eestis pigem normiks kui erandiks: vene emakeelega eesti keele omandanud inimesed kasutavad kahte keelt spontaanselt ja loomulikult igapäevases elus, minnes rahulikult üle ühelt keelelt teisele vastavalt vajadusele, vestluspartnerile, olukorrale. Sageli ja tihti isegi alateadlikult kasutatakse eestikeelseid sõnu ja fraase venekeelse kõne sees. Just selliste inimeste kaudu kasvabki keelekontakt, kõnesse ilmuvad uuendused, muutub nii eesti kui ka vene keel. Kui tuua paralleele nõukogude ajaga, siis tollal võis pidada kakskeelseteks pigem eesti emakeelega kõnelejaid, kes pidid lisaks omandama suurriigi rahvustevahelise suhtluskeele – vene keele. Seega, kui nõukogude ajal oli kontakt suunas vene keel → eesti keel, siis nüüd toimib keelekontakt peamiselt suunal eesti keel → vene keel (muidugi eestikeelsetes piirkondades intensiivsemalt kui näiteks Ida–Virumaal). Üldistades võib eesti–vene keelekontakti nimetada kahesuunaliseks. Eesti ja vene keele vahelduvat kasutamist käsitleb artikli teine osa.

Viimasel aastakümnel on intensiivistunud keelekontaktid eesti ja inglise keele vahel ning Eesti on muutumas üha enam eesti–vene–inglise ehk kolmekeelseks riigiks. Inglise keelt kasutatakse Eestis laialt infotehnoloogias, see on populaarseim esimene võõrkeel nii eesti kui ka vene õppekeele koolides. Nii ei ole üldse mitte harvad olukorrad, kus eesti ja vene emakeelega inimesed suhtlevad omavahel just inglise keeles, sest see on ainus ühine keel, mida piisavalt hästi osatakse. Inglise keele kasutamine seondub ka modernsuse ja üleilmastumisega ning selle tõttu on tavaliseks saanud uussõnade laenamine ning üksiksõnade kasutamine näiteks reklaamtekstides. Sellest tuleb artiklis juttu edaspidi.

Veel üks koht, kus eesti ja vene keel pidevalt kokku puutuvad, on tänavapildis: liiklusmärkidel, reklaamidel, tänavasiltidel, kohanimesiltidel, suurtel/väikestel plakatitel ja muudel avalikus ruumis paiknevatel siltidel. Sildiks võib nimetada ükskõik millist avalikult kuvatut kirjalikku teksti, mis on lugemiseks korraga haaratav. Seejuures pole oluline, kas silt asub kaupluse vaateaknal, näiteks kollase lipikuna, mille peale on markeriga kirjutatud „*tulen 5 minuti pärast / буду через 5 минут / will be back in 5 minutes*“ või on tegu mitmemetreise

tänavareklaamiga, mis kutsub kandideerima teatud ametikohale, kus makstakse suurt palka või vene keeles „tõsist raha“ (joonis 4.2.2).

Joonis 4.2.2. Tänavareklaam Kohtla-Järvel

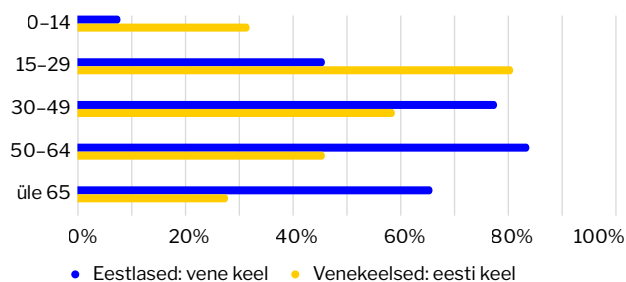
Allikas: keelemaastiku korpus.

Keelte kasutamisel siltidel on väga oluline visuaalne mõju: lugejale torkab silma keelte grammatiline vorm, erinevate tähestike kombinatsioon, sõnade häälikuline koosseis ja kuju. Siltidel on teabe edastamisel alati kaks rolli – ilmne ehk informatiivne ja sümboolne ehk peidetud. Viimane on tihti seotud identiteedi väljendamisega. Siltide keelevalikud on tavaliselt seotud selle piirkonna elanike keeleoskusega, aga mitte alati. Keelte kasutamist siltidel kirjeldatakse artikli neljandas osas.

4.2.2. Eesti-vene keelekontaktid

Viimane rahvaloendus Eestis näitas, et eesti keele oskus venekeelsete elanike seas on peegelpildis vene keele oskusega eestlaste hulgas (joonis 4.2.3). See tuleb eriti ilmekalt esile kahe vanuserühma sees (15–29 ja 50–64). Teisisõnu, vanema põlvkonna eestlased oskavad sama tõenäosusega sama hästi vene keelt, kui noorema põlvkonna venekeelsed esindajad eesti keelt.

Joonis 4.2.3. Vene keele oskus eestlaste ja eesti keele oskus venekeelse elanikkonna seas vanuserühmade kaupa (osatahtsus)

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

Eestit iseloomustab territoriaalne kakskeelsus. Eesti suurimad vene keelt kõneleva elanikkonnaga piirkonnad on Ida-Virumaa linnad ja Harjumaa, eeskätt Tallinn. Juba 1981. aastal kirjutas polüglott ja Eesti tuntumaid keeleteadlasi akadeemik Paul Ariste oma raamatus „Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega“, et kakskeelne inimene lülitub olenevalt olukorrast ühelt keelelt teisele. Mida rohkem keeled kokku puutuvad, seda rohkem esineb sõnade vahetust kakskeelses kõnes, see omakorda muudab keelekontakte veel tihedamaks ning soodustab keelte muutumist. Kuna tänapäeva Eestis on eesti- ja venekeelne suhtlus tihe, siis esineb ka sõnade vahetust väga palju. Eriti vene emakeelega inimesed kasutavad nii jutu kui ka kirjaliku teksti sees sageli selliseid eesti sõnu, millega ollakse harjunud, mis tunduvad lühemad või mille venekeelne vaste ei tulegi kohe meelde: nii käiakse *kaubatajas* (mitte *торговый центр*), arutatakse korterimüügi asju *maakleriga* (mitte *риэлтор*) jne. Tähelepanu väärib asjaolu, et uuslaenu inglise keelest tulevad vene keelde sageli ka eesti keele kaudu. Eriti hästi märgatav on see sõnade hääldamisel: nt WiFi-t hääldatakse ka vene keeles kui [wifii], mitte [vaifai] nagu Venemaal ning ID-kaart kõlab [idekaart], mitte [aidika:t]. Erinevalt Eestist mõjutab Venemaal inglise keel vene keelt otse ja seetõttu säilib laensõnad inglispärane hääldus.

Keel on suhtlusvahend. Kakskeelne kõneleja kasutab nii alateadlikult kui ka teadlikult sõnu nii eesti kui ka vene keeles, eriti olukorras, kus kõik kaasvestlejad saavad mõlemast keelest aru: *купила munady* ‘ostsin mune’ (eesti nimisõna mitmuse vormile –d lisatakse ka vene mitmuse tunnuslõpp –ы), *много liljedov* ‘palju lilli’ (eesti nimisõna mitmuse vormile –d lisatakse vene mitmuse omastava tunnus –ов). Eesti-vene sõnavahetus, nagu ümberlülitumine ühelt keelelt teisele, võib väljendada ka irooniat, huumorit, näidata kaasvestleja keelelist loovust jne.

Kõige põhjalikumalt on tänapäevast eesti-vene keelekontakti uurinud Anna Verschik, kelle sulest ilmunud ingliskeelne monograafia võttis kokku mitmeaastase uurimuse eesti ja vene keelekasutuse vaheldumisest erinevates olukordades (vt Verschik 2008). Kopeerimine eeldab seda, et ühest keelest (antud juhul eesti) kopeeritakse midagi teise keelde (antud juhul vene), kuid ükski keel ei kaota ega võta midagi üle. Võib tuua sellise näite: *семинар будет проходить в Narva noortekeskuses* ‘Seminar toimub Narva noortekeskuses’. Selles lauses kopeeriti Narva noortekeskuse nimi seesütlevas käändes. Sellistes juhtumites väljendatakse sama tunnust kaks korda, mõlema osaleva keele ressursidega. Vene prepositsioonile lisati eesti seesütlev kohakääne (–s). Siinkohal on oluline meeles pidada, et nii vene eessõnad kui ka eesti kohakäänded väljendavad ruumilisi suhteid erinevalt, kuid semantika jääb samaks.

Väga palju eesti-vene sõnade vahetust leiab aset koolis ja meedias. Vene õppekeelega kooli eesti keele

tunnis saab sõnavahetus sageli alguse ning levib kooliseses ja ka koolivälises suhtluses, seda isegi venekeelsetes piirkondades, nagu Tallinn ja Ida-Virumaa (vt Zabrodskaja 2005). Sama näeme ülikoolides, kus vene keel muutub eesti keele mõjul kõige enam sellistel üliõpilastel, kes kasutavad oma igapäevastes toimingutes vene ja eesti keelt vaheldumisi (Zabrodskaja 2009). Huvitav on seejuures märkida, et sõnade vahetus ja kopeerimine ehk kahe keele kõrvuti kasutamine kiirendab vene ja eesti keele sarnasemaks muutumist ühesuunalise eesti → vene konvergentsi kaudu. Kohtla-Järvel ilmub venekeelses nädalalehes *Панорама* sai näiteks kord näha sellist reklaami (vt joonis 4.2.4).

Joonis 4.2.4. Eestikeelse liitnimisõna *vanametall* kopeerimine vene keelde

Allikas: keelemaastiku korpus.

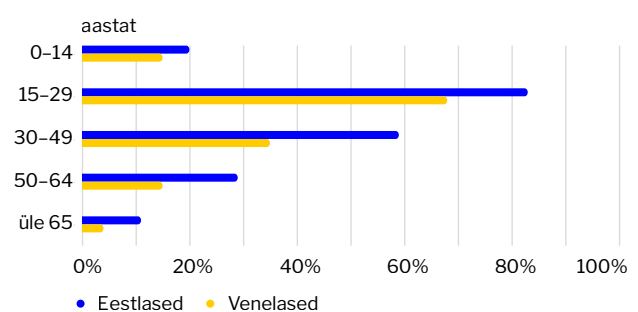
Siin huvitab meid väljendi *старый металл* (vanametall) kasutamine vene keeles tähenduses *металлолом* (vanametall). Vaatamata asjaolule, et vene keeles on täiesti olemas oma vastesõna, võetakse kasutusele konstruktsioon omadussõna + nimisõna vaieldamatult just eesti keele mõju tõttu, kus *vanametall* on omadussõnast ja lihtnimisõnast moodustunud liitnimisõna. Kõnealune reklaamitekst „В Куусакоски получишь очень хорошую цену на старый металл“ („Kuusakoskis saad müüa vanametalli väga hea hinnaga“) näitlikustab, et ka venekeelsete inimeste keeletaju on muutunud. Võib oletada, et reklaami on koostanud kakskeelsed inimesed, kes kasutavad eesti ja vene keelt pidevalt. See tõendab omakorda eesti-vene keelekontakti intensiivistumist. Oluline on seejuures märkida, et *Панорама* ilmub vaid vene keeles, erinevalt kakskeelsest ajalehest *Пõhjarannик / Северное Побережье*.

4.2.3. Inglise keele oskuse kasv ja mõju eesti keelele

Eestimaalased oskavad oma esimese keele kõrval järgmisena just inglise keelt (võõrkeelena): sellel keelel on Eestis tõesti hea ja kõrge maine. Haridus- ja teadusministeeriumi uuringus (Kirtsit jt 2011: 28) ei nimetatagi seda enam võõrkeeleks, vaid peetakse „üheks peamiseks pädevuseks, mille arendamisele on õigus kõigil õpilastel ja mille pakkumist ühiskond koolilt ootab“. Eurostati andmetel õppis 2014. aastal koguni 97% Eesti õpilastest koolis ühe võõrkeelena just inglise keelt ning 15–24-aastastest on enda sõnul aktiivne inglise keele oskus 84%–l (Kruusvall 2015: 78). Üldjuhul õpitakse inglise keelt Eestis esimese võõrkeelena ning õppimist alustatakse tavaliselt 3. klassis. Üleüldiselt on aktiivne inglise keele oskus 38%–l eestlastest ning vaid 17%–l teisest rahvusest Eesti elanikel (Kruusvall 2015: 77).

Kui võrrelda inglise keele oskust eestlaste ja venekeelsete elanike seas, siis tulevad sünipõlvkondlikud erinevused selgelt välja: noorem põlvkond oskab inglise keelt palju paremini kui vanemad põlvkonnad. Maailmapilt ja võimalused ei jää neil seega kitsaks ning maailma arengu ja üleilmastumisega suudetakse edukalt kaasas käia. Üldiselt on eestlaste inglise keele oskus kõrgem igas vanuserühmas (joonis 4.2.5).

Joonis 4.2.5. Inglise keele oskus eestlaste ja venekeelse elanikkonna seas vanuserühmade kaupa (osatahtsus)

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

Inglise keele jõulist esiletõusu Eesti keelemaastikul näitavad koolis toimuvad muutused. Praegu saab inglise keeles õppida Eesti rahvusvahelises koolis ja Tallinna Euroopa koolis, ingliskeelset õpet pakutakse alates alusharidusest kuni gümnaasiumihariduseni, samuti on mõne üldhariduskooli juurde loodud IB-õppekava järgiv klass. Samuti saab inglise keelt õppida erialana, seda nii Tartu ülikoolis kui ka Tallinna ülikoolis. Tartu ülikoolis on bakalaureuseõppes võimalik õppida inglise keele ja kirjanduse erialal ning magistriõppes Euroopa keelte ja kultuuride erialal, kus on võimalik spetsialiseeruda

inglise keelele ja kultuurile, samuti on magistriõppes erialana tõlkeõpetus.

Doktoriõppes on eriala nimetuseks küll germaani-romaani filoloogia, kuid ka seal on võimalik spetsialiseeruda inglise keelele ja kirjandusele. Tallinna ülikoolis on bakalaureuseõppes eriala Euroopa nüüdiskeeled ja kultuurid, mille raames on võimalik õppida inglise keelt ja kultuuri, magistriõppes on aga võimalik õppida nii suulist kui ka kirjalikku tõlget. Doktoriõppes on võimalik jätkata õpinguid lingvistika erialal. Veebilehe studyinestonia.ee andmetel toimus 2016/2017. aastal vastuvõtt ingliskeelsetele erialadele enamikus Eesti ülikoolides ning seda nii bakalaureuseõppes (23 eriala), magistriõppes (55 eriala) kui ka doktoriõppes (70 eriala). Doktoriõppes on inglise keel juba tavapärane kõikidel erialadel, suur osa doktoritöödest ilmub inglise keeles, üha enam seejuures artiklite kogumikena (v.a humanitaaria).

Inglise keele mõju on näha sõnavaras – kuna mitmeid uusi nähtusi ja mõisteid kirjeldatakse sageli esimesena just inglise keeles, kopeeritakse need sõnad ja väljendid eesti keelde, sageli täpselt samal kujul. Eesti keeles esinevate inglise keele laenude kauaaegse uurija Tiina Leemetsa järgi (2004: 57) väljendab inglise keel esimesena uusi mõisteid ja mõjutab nii ka eesti keele uut sõnavara, seetõttu esinebki selles hulgaliselt hiljuti aktuaalseks muutunud või uuenenud mõistesüsteemiga valdkonna sõnavara, mis pärineb rohkem või vähem mugandatud kujul inglise keelest. Näiteks on tehnika-valdkonna areng nii kiire, et tihti ei jõuta eestikeelseid sõnu luua või kasutusele võtta enne, kui nähtus on juba iganenud. Kui paar aastat tagasi olid sellised nähtused nagu DVD (*digital versatile disk* 'universaalidisketas') ja LCD (*liquid-crystal display* 'vedelkristallnäidik') peaaegu igapäevases kasutuses, siis nüüd on nende kasutamine jäänud harvemaks ning filmid salvestatakse DVD asemel hoopis mälupulgale ning LCD-ekraanide asemel koguvad populaarsust energiasäästlikumad LED-ekraanid (*light-emitting diode* 'valgust kiirgav diod').

Ka teistes valdkondades kasutatakse üha sagedamini inglise keelt põhjendusega, et ingliskeelsed terminid on rahvusvahelised ja kõigile üheselt mõistetavad, samas kui eesti terminid ei anna sisu alati nii täpselt edasi. Näiteks räägitakse SWOT-analüüsis, mille tähed tähistavad ingliskeelseid sõnu *strengths* (tugevused), *weaknesses* (nõrkused), *opportunities* (võimalused), *threats* (ohud), eestikeelne vaste „TNVO-analüüs“ ei ole nii juurdunud. Samuti kasutatakse spordis enamasti ingliskeelseid sõnu *play-off* ja *time-out*, mitte „väljalangemismängud“ ja „vaheaeg“ või „aeg maha“.

Inglise keele sõnade võimaliku eelisena on nimetatud lühidust, uudsust, emotsionaalsust, samuti võib inglise sõna kasutamisel olla tegemist eufemismiga (Leemets 2004: 57). Seega on inglise keelel Eestis hea kuvand ning mõnikord võidakse kasutada inglise sõna isegi siis, kui eesti keeles on sobiv vaste olemas. Näiteks

Joonis 4.2.6. Näited sõnakasutusest šopping/shopping

Allikas: keelemaastiku korpus.

kasutatakse sageli inglise adjektiive *cool* ja *fun* (sama teevad ka Eesti venekeelsed, eriti noored inimesed), kuigi eesti keeles on neile sobivad vasted „lahe“ ja „lõbus“, ning emotsionaalsete hüüatuse korral kasutatakse sageli ingliskeelset sõna *God*. Suhtlusvõrgustiku Facebook tõttu on aga kõnekeeles juurdunud verbid *like* ja *share* ja nende iroonilised eestipärased variandid *laimima* ja *sheerima*. Reklaamtekstis on kasutatud inglise keele laensõna *šoppama*, sest see on „rahval suus“, sel ajal kui omasõnad *poodlema* ja *ostlema* jäävad reklaamteksti koostajate arvates võimalikele reklaamilugejatele võõraks (Kahu 2011, vt ka joonis 4.2.6).

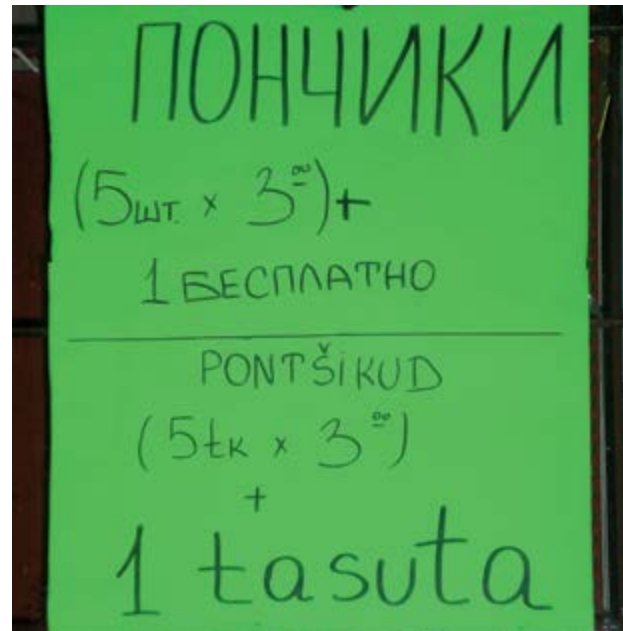
Inglise–eesti keelekontaktide uuringud näitavad, et sageli kasutatakse tekstis inglise sõnu juhul, kui eesti keeles puudub sobiv vaste, näiteks *outfit* (rietus koos aksessuaaridega) ja *look* (välimus) (Roosileht 2013) ning *team leader* (struktuuriüksuse juht) ja *release* (tarkvara versioon) (Vaba 2010). Inglise sõnade kasutamist soosib ka see, kui Eestis kirjeldatav nähtus puudub või on vähe levinud, näiteks *exit* (kiirtee mahasõit), *walled garden* (müüri ümbritsetud aed) (Roosileht 2013). Just noorte kõnes esineb rohkelt ingliskeelseid väljendeid ja sõnu, näiteks *by the way* (muide), *obviously* (muidugi), *what* (mida), *sorri* (vabandust) (Igav 2013). Suur osa eesti emakeelega koolinoori kasutab inglise keelt intensiivselt ning nad näevad tulevikku kakskeelsena, kus inglise ja eesti keelel on võrdne roll (Ehala ja Niglas 2004). Noored peavad perekonna suhtluskeelena eesti keelt oluliseks. Mõju keeleühikute omavahelistele kombinatsioonidele, näiteks sõnajärg ja rektsioon, ning eesti sõnade tähenduse muutusele pole olnud suur.

Seega on tänapäeva eesti–inglise keelekontakt intensiivne ja laiaulatuslik – inglise keel on võtnud sisse järjest olulisema koha eesti keelemaastikul, seda kasutatakse eri liiki tekstides ning ka suulises kõnes, inglise keelt oskavad paljud, eriti sageli kasutavad seda noored. Inglise keelt kasutatakse nii populaarkultuuris, meelelahutuses, suhtlusvõrgustikes, kuid ka teaduses ja kõrghariduses. Aastatega on ka suurenenud vajadus kasutada inglise keelt tööl – kui 2010. aastal oli tööl vaja inglise keelt kasutada 26%–1 eestlastest ja 14%–1 teistest rahvustest Eesti elanikel, siis 2015. aastal olid need arvud juba vastavalt 34% ja 25% (Kruusvall 2015: 78–80). Seega on inglise keele oskus üha olulisem ja selle mõju eesti keelele suurem. Oluline on siiski just eesti keele edasiandmine järgmisele põlvkonnale, sest isegi teise keele suur mõju ei põhjusta keele surma. Ka kõrghariduses on vaja leida tasakaal – inglise keel aitab Eesti teadlaste uurimusi maailmas rohkem levitada, samas on eesti keele püsimise seisukohalt oluline jätkuvalt arendada just omakeelset terminoloogiat ja teadust.

4.2.4. Eesti keele kontaktid tänavapildis

Tänavasildid peegeldavad erinevate piirkondade keelekasutust. Nende järgi võib kindlaks teha, mis keelt selles piirkonnas räägitakse, mis on riigikeel ja mis on rahvusvähemuste keeled. Siltide sümbolne roll seisneb selles, et neil kasutatud keele esinemine võib tekitada mulje, et esindatud keelel on kõrge staatus ning eriväärtus konkreetse koha keelemaastikul. Linn on läbi aegade olnud kõige olulisem suhtluse ja keelekontaktide tekkimise koht. Avalike kohtade sildid osutavad sellele eriti veenvalt, andes teada, millise kohaga on tegemist,

Joonis 4.2.7. Näide kakskeelsest sõõrikute reklaamist Narvas

Allikas: keelemaastiku korpus.

Joonis 4.2.8. Narvas asuva beebikeskuse nimesilt „Чебурашка“, mille esisilp on kirillitsas ning muu osa ladina tähestikus (vrd vene Чебурашка, eesti *Potsataja*, eesti keele grammatika reeglite järgi transkribeeritud *Tšeburaška*)

Allikas: keelemaastiku korpus.

Joonis 4.2.9. Silt Narva turul: tomaat *pro* tomat ja lemon *pro* sidrun

Allikas: keelemaastiku korpus.

kuidas konkreetset keeled ja tähestikud koos eksisteerivad ning kuidas nad omavahel on segunenud. Silte koostatakse keeles, mida tuntakse ja/või eelistatakse, kirjutamisel kasutatakse keelt/keeli või tähestikke, mida suudab lugeda eeldatav sihtrühm. Samuti eelistatakse kirjutada silte oma keeles või keele kaudu, millega tahtakse ennast samastada.

Kui Eesti keelemaastik on ülekaalukalt eestikeelne, siis nendes piirkondades, kus elab palju venekeelsed inimesi, on vene keelel olulisem roll ka siltidel (joonis 4.2.7). Nii võib nende piirkondade keelemaastikku käsitleda märgina vene keelt kõneleva kogukonna keelelis-kultuurilisest elujõulisusest (vt Landry ja Bourhis 1997). Seda toetab mõnel määral ka asjaolu, et enamik Ida-Virumaa tänavapildis kasutatavatest isikunimedest on vene kultuuriruumile omased omanikunimed. Tallinnas on enam levinud ajalooliste tegelaste isikunimede kasutus (Jegorov 2011).

Lisaks sellele, et tänavasiltide keelemaastik väljendab piirkonna keelelis-kultuurilist elujõulisust, näitab see ka inimeste keeleoskust (Jegorov 2011). Mitmekeelsed sildid, milles puudub vastastikune tõlge, ja erinevatest elementidest koosnevad sildid on elavaks tunnistuseks sellest, et inimesed kas ei oska riigikeelt või viivad seda kogemata madalamale tasemele. Nende siltide võimalikuks sihtrühmaks on kakskeelsed inimesed, kes oskavad moodustada osadest terviku ning saada aru selle terviku tähendusest (vt joonis 4.2.8).

Mis on aga eriti oluline, Eesti keelemaastik peegeldab tänapäeva mitmekeelsuse tõelisust, tarbijate hoiakuid ja tegelikku keelestaatust, mitte ametlikult sätestatud. Enamik avalikust keelekasutusest on eesti keeles ehk riigikeeles, ent mida venekeelsem piirkond, seda rohkem on avalikus keelekasutuses vene keelt ning seda rohkem leidub avalikus keelekasutuses eestikeelseid mittenormipäraseid vorme (joonis 4.2.9).

Eesti ja vene keelele lisanduvad teatud piirkondades, eelkõige Tallinnas, tihtipeale ka inglise ja soome keel, mida kasutatakse siltidel just turistide silmas pidades. Esineb ka eesti-soome kakskeelseid silte, kus eesti ja soome keele kasutamisel on pragmaatiline eesmärk – meelitada soomekeelseid kliente (joonis 4.2.10).

Eesti keele kontaktid teiste keeltega on seotud keelehoiakute kujunemisega. Näiteks Tallinnas õppivad vene noored pooldavad eesti-inglise kakskeelsete siltide tarvitamist turistidele mõeldes (Kübard 2011). Tallinnas kohtabki päris sageli kolmekeelseid silte nagu joonisel 4.2.11, kus lisaks vene keeles toodud tõlkele on kasutusele võetud inglise keel.

Eesti keele arendamise riikliku strateegia eesmärk on tagada eesti keele kõrge staatus ja selle toimimine Eesti üldise suhtluskeelena. Olukord keelemaastikul näitab aga eesti, vene, inglise ja kohati ka soome keelte vahelisi tegelikke võimusuhteid ning kuidas need erinevad erinevates piirkondades ja tegevusaladel. Kui vaadata turistide arvu muutumist viimase kümne aasta

Joonis 4.2.10. Ilusalongi nimesilt eesti ja soome keeles. Ka naisenimi on ambivalentne ehk võib esineda nii Eesti kui ka Soome naise eesnimena

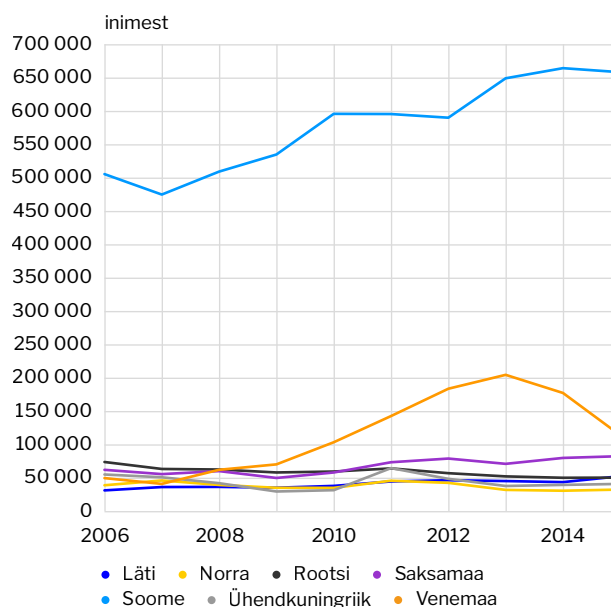
Allikas: keelemaastiku korpus.

Joonis 4.2.11. Pesumaja reklaam kolmes keeles: eesti, vene ja inglise

Allikas: keelemaastiku korpus.

Joonis 4.2.12. Turistide arvu muutus Tallinnas aastatel 2006–2015

Allikas: statistikaamet.

jooksul (vt joonis 4.2.12), siis tekib küsimus, miks võistlevad Eesti keelemaastikul vaid need neli keelt. Esiteks on turistide arv kasvanud ning teiseks tekib küsimus, miks esineb Tallinna keelemaastikul nii vähesel määral saksa keelt, arvestades Saksamaalt tulnud turistide suurt arvu. Ka ajaloolistel põhjustel võiks eesti ja saksa keele vahel rohkem kontakte oodata. Meenutagem siinkohal veel kord Paul Ariste raamatut „Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega“, kus keeleteadlane kirjutas Eesti „kolmest kohalikust keelest“ – eesti, saksa ja vene – 20. sajandi esimestel aastakümnetel. Need keeled olid tollal pidevas kontaktis, kuigi mitte kõik Eesti elanikud ei olnud kolmekeelsed. Siiski kasutati neid kolme keelt igapäevases suhtluses eri valdkondades päris laialt. 2016. aastaks on Eestis pigem kujunenud olukord, kus kolmeks kohalikuks keeleks on eesti, vene ja inglise keel.

Kokkuvõte

Võib üsna kindlalt öelda, et ükskeelsed keelekollektiivid ja riigid on väga haruldased. Artiklis võeti vaatluse alla tänapäevased eesti keele kontaktid Eesti territooriumil. Kuigi peamine eesmärk oli vaadelda vaid kolme – eesti, vene ja inglise – keele vahelisi suhteid, mainiti artiklis põgusalt ka soome keelt, mis levib avalikus ruumis siltidel Soomest saabuvate turistide kasvava arvu tõttu.

Eesti keel on pidevas kontaktis eelkõige vene keelega, mida valdab emakeelena umbes 31% Eesti elanikkonnast. Vene ja eesti keele läbisegi kasutamine on juba ammu saanud loomuliku suhtluse tavaliseks ilminguks. Eestikeelseid üksiksõnu on kuulda ka ükskeelses venekeelses kõnes.

Eestlaste hulgas osatakse vene keelt kõige enam vanuserühmas 50–64 ning kõige vähem kuni 14-aastaste hulgas, vene emakeelega elanike hulgas osatakse aga eesti keelt kõige enam vanuserühmas 15–29 ning kõige vähem 65-aastaste ja vanemate hulgas. Seega vanema põlvkonna eestlased oskavad sama tõenäosusega sama hästi vene keelt kui noorema põlvkonna vene emakeelega inimesed eesti keelt.

Kuna eesti keel peab reageerima muutustele maailmas ning muutused on valdavalt seotud üleilmastumisega, siis on ka kontakt inglise keelega tihe. Tähelepanuväärne on, et kui venekeelsetele inimestele tundub rohkem vastuvõetav mõni eestikeelne sõna kui oma vaste, siis eestlastel on suur valmisolek võtta oma kõnnesse üle ingliskeelseid sõnu. Neid eelistatakse näiteks nende lühiduse, uudsuse ja emotsionaalsuse tõttu või on tegemist spetsiifilise oskussõnaga, mida laenatakse koos mõistega. Selge, et kunagi esines see juhuslikult, s.o oli ühesõnaline koodivahetus. Täpselt samu selgitusi võib vene emakeelega kõnelejatelt kuulda eestikeelsete sõnade venekeelses kõnes kasutamise põhjusena.

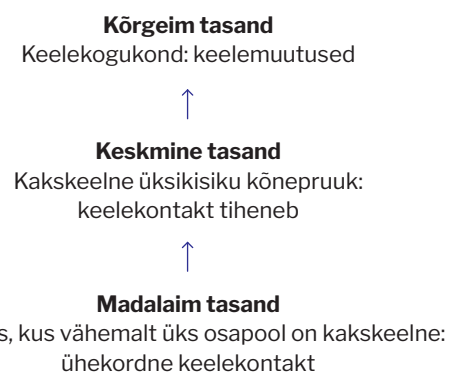
Inglise keele tähtsus on suurenenud ka nii koolis kui ka tööl – 97% kooliõpilastest õpib koolis inglise keelt ning tööl kasutab inglise keelt 34% eestlastest ja 25% teistest rahvustest Eesti elanikest. Aktiivne inglise keele oskus on suurim 15–24-aastaste seas, üleüldiselt on aktiivne inglise keele oskus 38%–l eestlastest ning 17%–l teistest rahvustest Eesti elanikel, sealjuures on eestlaste inglise keele oskus kõrgem igas vanuserühmas.

Keelte omavahelisi kokkupuuteid kiirendavad ja soodustavad sildid ning igasugused reklaamtekstid, kus võivad paralleelselt kasutusel olla erinevad kombinatsioonid eesti, vene, inglise ja soome keelest.

Saab tõdeda, et ametlikult ükskeelses Eestis on välja kujunenud mitteametliku funktsionaalse mitmekeelsuse olukord ehk vastavalt vajadustele võetakse kasutusele vajalik keel või keelekombinatsioon nii suulises kõnes, kirjalikus omavahelises suhtluses kui ka reklaamsiltidel.

Keelekontakt toimib eelkõige üksikisiku tasandil: kakskeelse (või mitmekeelse) isiku keelepruugis sulavad keelte struktuur ja sõnavara kokku. Niisiis ei tohi unustada, et kontaktis on eri keelte *kõnelejad*, mitte keeled, sest kõik muutused toimuvad esialgu kakskeelse (või mitmekeelse) isiku kõnes. Sellest tulenevalt saab keelekontakte vaadata teatava hierarhia, kus ühelt tasemelt teisele jõudmine on aeganõudev protsess. Joonis 4.2.13 esitabki sellise mudeli, näidates kolme tasandi vahelisi seoseid: ühekordse keelekontakti tulemusel ulatuslikke muutusi keeles toimuda ei saa. Seega ei saa mingil juhul väita, et artiklis toodud näited mitmekeelsetest vestlustest või siltidest kuidagi eesti (kirja)keele tulevikku ohustaksid.

Joonis 4.2.13. Keelekontaktide hierarhia

Allikas: autori joonis.

Lõppkokkuvõttes olgu lisatud, et kuigi artiklis toodud näidetes on palju meelevaldset, teevad nad siiski keele ja ühiskonna suhestumise jälgitavaks ja analüüsitavaks. Samas on eesti-vene-inglise keelekontakte, nagu ka paljude muude keelesituatsioonide tulevikku pikemas perspektiivis raske ennustada. Poliitilised, majanduslikud ja kultuurilised motiivid aina rohkem kiirendavad ja soodustavad eeskätt nende kolme keele, aga ka soome keele omavahelisi kokkupuuteid.

Tänu sõnad

Artiklis esitatud pildid pärinevad Eesti keelemaastiku korpuse materjalist, mida hakati koguma projekti EKKM09–85 „Vene–eesti ja inglise–eesti koodivahetuse ja koodikopeerimise korpuse koostamine ja haldamine“ (2009–2013) raames ning mida täiendatakse aastast 2014 projekti IUT20–3 „Eesti keele kestlikkus avatud maailmas (EKKAM)“ (2014–2019) raames. Sügavad tänuavaldused kuuluvad Tallinna ülikooli ja Tartu ülikooli Narva kolledži üliõpilastele siltide jäädvustamisel osutatud abi eest.

Viidatud allikad

Ehala, M. & Niglas, K. (2004). Eesti koolinoorte keelehoiakud. – Akadeemia, 10, lk 2115–2142.

Eurostat (2016). Foreign language learning statistics. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Foreign_language_learning_statistics.

Igav, R. (2013). Inglise-eesti koodikopeerimine Facebooki vestlustes. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Jegorov, D. (2011). Tallinna ja Ida-Virumaa keelemaastiku võrdlus. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Kahu, L. (2011). Alt-üles ja ülevalt-alla keelekorralduse võrdlus Tallinna keelemaastikul läbi keeleteoimetaja pilgu. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Kirts, M., Klaas, B., Käosaar, I., Mere, K., Lipasti, J., Pärn, H., Soll, M., Zabrodskaja, A., Tender, T., Türk, Ü., Valge, J., Vare, S. (2011). Keelehariduspoliitika ülevaade. Eesti raport. Keeleteoimetaja Kersti Kaldma (Toim.). Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Kruusvall, J. (2015). Keelteoskus ja keelte praktiline kasutamine. Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2015. (Koost.) K. Kallas, R. Vetik, J. Kruusvall, E. Saar, J. Helemäe, L. Kirss, C. Leppik, K. Seppel, K. Kivistik, P. Ubakivi-Hadachi. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Kübard, D. (2011). Keelekeskkonna ja keelemaastiku roll keelehoiakute väljakujunemisel Tartu, Tallinna ja Narva venekeelsete üliõpilaste näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Landry, R.; Bourhis R. Y. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical study. – *Journal on Language and Social Psychology* 16.1, lk 23–49.

Leemets, T. (2004). Mullivann, peenema nimega jaccusi. – Keelenõuanne soovitab 3, lk 55–61.

Roosileht, H. (2013). Inglise-eesti koodikopeerimine blogides. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Zabrodskaja, A. (2005). Vene-eesti koodivahetus Kohtla-Järve vene emakeelega algkoolilastel. Tallinna Ülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 6. Tallinn.

Zabrodskaja, A. (2009). Russian-Estonian Language Contacts: Grammatical Aspects of Language Use and Change [Vene-eesti keelekontaktid. Keeletarvituse ja -muutuse grammatilised aspektid] Doktoritöö. Tallinna Ülikool humanitaarteaduste dissertatsioonid. Tallinn University dissertations on humanities.

Vaba, M. (2010). Inglise-eesti koodikopeerimisest Tallinna Skype'i kontori kahe vestlusgrupi näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Verschik, A. (2008). *Emerging Bilingual Speech. From Monolingualism to Code-Copying*. London: Continuum.